
<https://doi.org/10.18523/3041-1718.2024.1.2.35-44>
УДК 331.108.2:331.5:004.05

Маргарита Чабанна

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

<https://orcid.org/0000-0002-0898-8290>

РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПЕРІОД ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ: ВІДПОВІДЬ ДЕРЖАВИ НА ВИКЛИКИ

У статті окреслено виклики, з якими зіткнулися заклади вищої освіти від початку повномасштабної війни в Україні, і способи реагування на них як з боку держави, так і з боку навчальних закладів. Зроблено акцент на гарантуванні безпеки співробітників і студентів як пріоритеті у визначенні формату освітнього процесу. Наголошено на сталості потреби фінансування освітнього процесу, а також надання психологічної допомоги його учасникам. Основну увагу приділено способам пристосування до ситуації, що склалась, враховуючи міграцію викладачів і студентів, релокацію університетів, запровадження змішаного формату навчання. Авторка ставить запитання: на які виклики в умовах доволі обмежених ресурсів повинна реагувати держава і на які з них вона може знайти і знайшла відповіді? Зокрема, потреба розвитку і вдосконалення форматів дистанційного і змішаного навчання задля збереження кадрового потенціалу й основного контингенту студентів спричинила розвиток нових технологій, їх опанування учасниками освітнього процесу, а також зумовила подальшу цифровізацію системи освіти. Особливої актуальності набув такий напрям діяльності університетів, як інтернаціоналізація, яка є сприятливим чинником подальшого розвитку системи освіти в Україні в контексті європейської інтеграції. У статті зроблено висновок про те, що певне переструктурування навчального процесу, розвиток нових методів навчання і компетенцій, посилення зв'язків між університетами всередині країни і налагодження міжнародної співпраці знайдуть застосування і в повоєнний час. Система вищої освіти, безперечно, потребуватиме відновлення, проте такі наслідки її функціонування в умовах воєнного стану, як інтернаціоналізація, розвиток новітніх інформаційно-комунікаційних технологій і компетенцій, матимуть позитивний ефект на подальший розвиток та інтеграцію в освітній простір ЄС.

Ключові слова: державна освітня політика, інтернаціоналізація вищої освіти, цифровізація освітнього процесу, повоєнна відбудова, міграційні процеси.

Повномасштабне вторгнення росії на територію України не спричинило кризи в освітній галузі, проте ускладнило її функціонування і поставило державу, навчальні заклади й суспільство перед новими викликами. Університети зіткнулися з нагальною потребою врегулювання ситуацій, спричинених міграційними процесами, зростанням кількості відрахувань студентів, які не здатні сплачувати за навчання, підлаштуванням умов викладання під потреби тих здобувачів освіти і науково-педагогічних працівників, які перебувають у Збройних силах України. Пріоритетним завданням, безперечно, стало гарантування безпеки учасників освітнього процесу, на новий рівень вийшла потреба ресурсного забезпечення освітніх закладів, зокрема через пошкодження їхньої інфраструктури.

Цілком логічно тут постає питання про те, на які виклики в умовах майже необмежених потреб і доволі обмежених ресурсів повинна реагувати держава і на які з них вона може знайти відповіді. Водночас варто зважати на те, які виклики зроблять освітню систему країни міцнішою і гнучкішою в довгостроковій перспективі.

Нагальними визнано такі спричинені війною виклики, як небезпека для учасників освітнього процесу, масштабні руйнування освітньої інфраструктури (пошкодження приміщень закладів освіти, навчальної матеріально-технічної бази), вимушене переміщення учасників освітнього процесу в межах України та за кордон, порушення безперервності освітнього процесу, переорієнтація на окупованих територіях українських здобувачів освіти на російські навчальні програми, підручники, примусовий перехід на російську мову навчання, а також зменшення видатків державного та місцевих бюджетів на освіту¹.

Варто зазначити, що українські заклади освіти від початку війни не лише зіткнулися зі складнощами, а й посилили свою суспільно значущу роль, «стали штабами допомоги населенню й військовим», організовуючи «освітній фронт»² і провадячи насамперед волонтерську діяльність та збір коштів для ЗСУ. Вагомим внеском стала комунікаційна діяльність учених і викладачів, спрямована на аудиторію поза межами України, взаємодія із закордонними ЗМІ, міжнародними організаціями, громадами. Велику роль відіграла кібердіяльність студентів і викладачів технічних спеціальностей.

У перші дні повномасштабної війни освітній процес в університетах було призупинено, а його учасники масово почали виїжджати до західних регіонів країни або за кордон. Дехто з них опинився на тимчасово окупованій території. Багато закладів освіти зазнали пошкоджень. За даними МОН України, з 24 лютого 2022 р. повністю зруйновано понад 40 закладів вищої освіти, зокрема в Миколаївській, Чернігівській, Запорізькій, Донецькій, Сумській та Харківській областях. Загалом було пошкоджено понад 60 закладів вищої освіти в Харківській, Дніпропетровській, Донецькій, Миколаївській, Чернігівській, Запорізькій, Житомирській, Вінницькій, Луганській, Сумській, Херсонській областях³.

Відповідно, у 2022 р., як і у 2014 р., актуальною стала релокація університетів. Понад 30 закладів вищої освіти було переміщено до безпечних областей України⁴. Вимушене переміщення учасників освітнього процесу в межах України та за кордон «призвело до значних втрат

¹ *Освіта України в умовах воєнного стану*. Інформаційно-аналітичний збірник, Міністерство освіти і науки України (Київ, 2022), <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya%20serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analitic.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>.

² Міністерство освіти і науки України, «Хронологія подій у сфері освіти та науки в умовах воєнного стану», 13 червня 2022, <https://mon.gov.ua/news/khronologiya-podiy-u-sferi-osviti-ta-nauki-v-umovakh-voennogo-stanu>.

³ Зокрема, руйнувань і пошкоджень із 2022 р. зазнали Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Національний університет «Чернігівська політехніка», Державний податковий університет (м. Ірпінь), Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Маріупольський державний університет, Приазовський технічний університет, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний аерокосмічний університет імені М. С. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» та ін. (*Освіта України в умовах воєнного стану*).

⁴ Про виклики для переміщених ЗВО див.: Тетяна Нагорняк, «Вища освіта України під час війни», у *Розвиток громадянського суспільства в умовах воєнного часу: зб. матеріалів та доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 квітня 2023 р.)* (Київ: ВАДЕКС, 2023), 185–90, <https://dphs.univ.kiev.ua/files/conference20230422new.pdf>.

контингенту здобувачів освіти, педагогічного й викладацького складу»⁵, проте не завадило згодом відновити навчальний процес і провести вступну кампанію.

Безперечно, війна змусила адаптувати освітній процес до нових умов, що потребувало його нормативно-правової регламентації. У 2014 р. найпомітнішими для суспільства були заходи з переміщення університетів Донецької і Луганської областей. Відповідні зміни стосувались не лише самих університетів, а й функціонування громад, на території яких відбулось переміщення закладів освіти, а також працевлаштування співробітників та функціонування ринку освітніх послуг загалом. Водночас держава реагувала і менш помітними для широкої громадськості діями, зокрема через нормативну регламентацію діяльності закладів освіти в умовах воєнного стану. З 2015 р. така регламентація здійснювалась насамперед відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», у якому сформовано нові засади інституційно-правового регулювання освітньої сфери і за яким повноваження місцевих органів влади, зокрема в частині управління закладами та установами освіти, переходили до військових адміністрацій населених пунктів на відповідній території⁶. Водночас Міністерство освіти і науки залишається основним суб'єктом державної політики в галузі освіти і науки, науково-технічної та інноваційної діяльності, а також у сфері здійснення державного контролю за діяльністю освітніх установ.

Ситуація не змінилась і з початком повномасштабної війни, коли актуалізувалась потреба інституційно-правової регламентації освітнього процесу в умовах викликів, спричинених збройною агресією РФ проти України. Першим заходом держави з регламентації діяльності освітньої галузі на всіх рівнях став наказ МОН «Про утворення Ситуаційного центру МОН»⁷, який уможливив функціонування консультативно-дорадчого органу на період дії воєнного стану. Основним завданням Ситуаційного центру МОН визначено забезпечення діяльності профільного міністра на період дії воєнного стану.

Окрім цього, розпорядженням Кабінету Міністрів України було схвалено Стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки та Операційний план її реалізації у 2022–2024 роках. У цих документах було визначено пріоритети системи вищої освіти та заходи, спрямовані як на те, щоб «зменшити деструктивні наслідки, спричинені повномасштабним вторгненням російської федерації на територію незалежної України», так і на «створення сучасної ефективної системи вищої освіти, яка задовольняє потреби громадян, економіки та суспільства»⁸.

У цих умовах, безперечно, пріоритетним завданням залишається гарантування безпеки учасників освітнього процесу. Відповідно до наказу МОН «Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану» від 07.03.2022⁹ створено інституційне підґрунтя щодо вжиття заходів для забезпечення захисту учасників освітнього процесу, збереження майна закладів освіти, здійснення евакуаційних заходів, організації особливих умов навчання для тих здобувачів освіти, які перебувають у лавах ЗСУ або в підрозділах територіальної оборони, створено правові умови для евакуації та переміщення закладів освіти з окупованих територій і тих, де ведуться активні бойові дії¹⁰. У березні 2022 р. МОН рекомендувало

⁵ Зорина Шацька, «Адаптація закладів вищої освіти України до умов воєнного стану», у *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації»: тези доповідей, м. Київ, 7 жовтня 2022 року* (Київ: КНУТД, 2022), 53–54, https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/20211/1/PIONBUG_2022_P053-054.pdf.

⁶ Верховна Рада України, *Про правовий режим воєнного стану*, Закон України 389-VIII, 12 травня 2015 (зі змінами та доповненнями), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>; Президент України, *Про введення воєнного стану в Україні*, Указ 64/2022, 24 лютого 2022, <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

⁷ Міністерство освіти і науки України, *Про утворення Ситуаційного центру МОН*, Наказ 229, 24 лютого 2022, <https://mon.gov.ua/ua/npa/proutvorennya-situacijnoho-centru-mon>; Президент України, *Про введення воєнного стану в Україні*, Указ 64/2022, 24 лютого 2022.

⁸ Кабінет Міністрів України, *Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки*, Розпорядження 286-р, 23 лютого 2022, <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-vishchoyi-osviti-v-ukrayini-na-20222032-roki-286>.

⁹ Міністерство освіти і науки України, *Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану*, Наказ 235, 7 березня 2022, <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-22#Text>.

¹⁰ *Освіта України в умовах воєнного стану*.

тимчасово призупинити освітній процес або, за погодженням із військово-цивільною адміністрацією, використовувати дистанційну чи змішану форму навчання¹¹.

Також відповідно до декларованих державою цілей було спрощено механізми безпечної вступної кампанії і створено умови доступу до вищої освіти для жителів тимчасово окупованих та територій, де ведуться бойові дії. Затверджений Порядок зарахування деяких категорій вступників у 2022 році¹² визначив «особливості зарахування осіб, які проживають на тимчасово окупованій рф території України або місце проживання яких зареєстровано (задекларовано) на особливо небезпечній території, для здобуття вищої, фахової передвищої освіти, осіб, які переселилися з тимчасово окупованої російською федерацією території України після 1 січня 2022 року, зокрема щодо ситуації відсутності певних документів під час вступу»¹³. Особливості прийому на навчання для здобуття вищої освіти було визначено в наказі Міністерства освіти і науки України «Про внесення змін до Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2022 році»¹⁴. Також було створено умови щодо пільгових категорій вступників і здобувачів вищої освіти, що діяли відповідно до спеціальних умов участі в конкурсному відборі¹⁵. Загалом, у 2022 р. формат зовнішнього незалежного оцінювання було змінено на національний мультимедійний тест у форматі комп'ютерного онлайн-тестування в навчальних закладах.

Загалом, для створення безпечних умов для всіх учасників освітнього процесу центральними і місцевими органами виконавчої влади передбачено обов'язкову перевірку фахівцями Державної служби України з надзвичайних ситуацій закладів освіти та прилеглих територій на наявність вибухових предметів; готовності локальних і об'єктових систем оповіщення (сирен); приведення в готовність наявного фонду захисних споруд цивільного захисту та створення нових; приведення евакуаційних шляхів у відповідність до норм законодавства; створення запасів матеріалів, обладнання, інструменту, води та медичних засобів у закладах освіти та ін.¹⁶

У таких умовах способом виходу з ситуації, що склалася, який забезпечив максимальну ефективність навчального процесу, виявився дистанційний або змішаний формат освітнього процесу, до того ж це сприяло розвитку підходів до викладання, зокрема, з використанням інформаційних технологій. Також розвивається цифровізація системи управління навчальними закладами.

З одного боку, завдяки дистанційному або змішаному формату навчання і переміщені університети, і ті, які відновили свою роботу в довоєнному форматі, зберегли кадровий потенціал і контингент студентів. З другого боку, використання дистанційного формату і цифровізація зумовили розширення можливостей для подальшої інтернаціоналізації освіти, що стала одним із пріоритетних напрямів для збереження якості освітнього процесу.

Для координації залучення й використання міжнародної допомоги, спрямованої на підтримку реалізації державної політики для досягнення заявлених стратегічних пріоритетів у галузі освіти

¹¹ Загальні питання організації освітнього процесу в закладах освіти було регламентовано листом МОН «Про організацію освітнього процесу в умовах військових дій» (Міністерство освіти і науки України, *Про організацію освітнього процесу в умовах військових дій*, Лист 1/3371-22, 6 березня 2022, https://hoippo.km.ua/wp-content/uploads/2022/03/LaterMON_06_03_22_org_osvit_procesu.pdf).

¹² Кабінет Міністрів України, *Про затвердження Порядку зарахування деяких категорій вступників у 2022 році*, Постанова 1137, 8 жовтня 2022, www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-poriadku-zarakhuvannia-deiakikh-katehoriivstupnykiv-u-2022-rotsi-i081022-1137.

¹³ Міністерство освіти і науки України, «Фахова передвища і вища освіта в умовах воєнного стану», 16 листопада 2022, <https://mon.gov.ua/news/fakhova-peredvishcha-i-vishcha-osvita-v-umovakh-voennogo-stanu>.

¹⁴ Міністерство освіти і науки України, *Порядок прийому для здобуття вищої, фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти осіб, які проживають на територіях, де неможливо забезпечити виконання стандартів освіти України та/або стабільний освітній процес*, Наказ 271, 1 березня 2021, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 15 квітня 2021, 505/36127/, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0505-21#n16>.

¹⁵ Міністерство освіти і науки України, «Фахова передвища і вища освіта в умовах воєнного стану», 16 листопада 2022. Заходи з організації вступної кампанії у 2022 р. забезпечувалися також наказами МОН (зокрема, див.: Міністерство освіти і науки України, *Про організацію роботи консультативних телефонів Міністерства освіти і науки «Вступна кампанія 2022 року»*, Наказ 587, 23 червня 2022, <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyuroboti-konsultativnih-telefoniv-ministerstva-osviti-i-nauki-vstupna-kampaniya-2022-roku>).

¹⁶ *Освіта України в умовах воєнного стану*.

та науки, було створено Секторальну робочу групу «Освіта і наука» при Міністерстві освіти і науки України, учасниками якої є міжнародні організації, дипломатичні представництва іноземних держав, неурядові організації та проекти, які реалізують програми підтримки української освіти й науки¹⁷.

Для координаційної допомоги щодо вступу вітчизняних здобувачів у закордонні заклади вищої освіти в Україні засновано програму «Ukrainian Global University», яка «допомагає українцям вступити до закордонних навчальних закладів за умови, що випускники повернуться до України після навчання»¹⁸. Серед ЗВО, які беруть участь у цій програмі, університети Франції, Німеччини, Італії, США, Канади. Окрім того, однією з першочергових потреб галузі освіти на період воєнного стану є відкриття певних освітніх хабів за кордоном для допомоги українським біженцям, надання їм можливості навчатися за державними стандартами й отримувати психологічну підтримку¹⁹.

Водночас і роль самих університетів у цій сфері є вагомим. Керуючись прагненням зберегти студентський і викладацький контингент, провідні ЗВО розвивають у своїй діяльності такий напрям, як сприяння внутрішній і зовнішній академічній мобільності та загалом інтернаціоналізації освіти, зокрема завдяки укладанню угод про співпрацю між університетами, створенню закордонних кампусів.

На тлі перерахованих викликів і змін сталою залишається потреба забезпечувати належний рівень освіти, що інституційно здійснює Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти у співпраці з урядом та Міністерством освіти і науки. Загалом, збереження належного рівня освітніх послуг і наукової діяльності в межах університетів є складним, проте досяжним завданням, яке провідні навчальні заклади виконують доволі ефективно.

Серед негативних тенденцій в освітній галузі експерти називають «зниження рівня демократизації управління в окремих університетах», коли «способом обійти обмеження щодо обіймання посади керівника відповідного ЗВО не більш як два строки є реорганізація закладу вищої освіти, наслідком якої є утворення “нового” університету з дещо зміненою назвою, який за формальними ознаками є іншою юридичною особою»²⁰.

Загалом одним із найскладніших викликів перед державою і кожним окремим закладом стало фінансування освітнього процесу. Зокрема, відновлення зруйнованих ЗВО або їх релокація подекуди максимально залежить від фінансової та матеріально-технічної допомоги міжнародних організацій²¹.

Іншим суттєвим викликом є те, що від початку війни частина учасників освітнього процесу потребує психосоціальної підтримки. Одним із завдань у цій сфері Міністерство освіти і науки визначає проведення трансформації психологічної служби системи освіти «шляхом упровадження багаторівневої системи надання психологічних послуг»²². Зважаючи на те, що ті учасники освітнього процесу, які постраждали від військової агресії РФ, потребують психологічної підтримки, МОН вживає заходів для її забезпечення шляхом інформування щодо контролю емоційного стану, надання безкоштовної психологічної допомоги та ін.²³

¹⁷ *Освіта України в умовах воєнного стану.*

¹⁸ Шацька, «Адаптація закладів вищої освіти України до умов воєнного стану».

¹⁹ *Освіта України в умовах воєнного стану.*

²⁰ «В Україні знизився рівень демократизації управління у вишах», 14 березня 2023, *Освіта.UA*, <https://osvita.ua/vnz/88671/>

²¹ Кабінет Міністрів України, *Про початок навчального року під час дії правового режиму воєнного стану в Україні*, Постанова 711, 24 червня 2022, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-2022-%D0%BF#Text>; «Початок та завершення навчального року у 2022 р. заклади вищої освіти визначали самостійно», *Lexinform: Юридичні новини України*, 6 липня 2022, <https://lexinform.com.ua/v-ukraini/pochatok-ta-zavershennya-navchalnogo-roku-zaklady-peredvyshhoyi-ta-vyshhoi-osvity-vuznachat-samostijno/>; Міністерство освіти і науки України, *Інструктивно-методичні матеріали щодо порядку підготовки закладу освіти до нового навчального року та опалювального сезону з питань цивільного захисту, охорони праці та безпеки життєдіяльності*, <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-pidgotovku-zakladiv-osviti-do-novogo-navchalnogo-roku-ta-opalyvalnogo-sezonu-v-umovah-voyennogo-stanu>.

²² *Освіта України в умовах воєнного стану.*

²³ Міністерство освіти і науки України, «Як контролювати емоційний стан під час воєнного стану? – поради психологів», 22 травня 2022, <https://mon.gov.ua/news/yak-kontrolyuvati-emotsiyniy-stand-pid-chas-voennogo-stanu-poradi-psikhologiv>.

Найбільшою технічною проблемою визнано відсутність чи нестабільність інтернету і відсутність потрібної техніки. Понад 30 % ЗВО України мають ресурси для централізованого застосування інформаційних технологій в організації освітнього процесу, проте 63,7 % не розглядають його як пріоритетний напрям²⁴.

Формуванню «верифікованого масиву необхідної статистичної й адміністративної інформації» перешкоджає численність учасників освітнього процесу, які є внутрішньо переміщеними особами або шукачами притулку в інших країнах. У такій ситуації в процесі ухвалення рішень МОН використовує дані відомчої адміністративної статистичної звітності і дані національних інформаційних освітніх систем²⁵.

Отже, масовий відплив учасників освітнього процесу за кордон або переміщення в інші регіони країни на початку повномасштабного вторгнення, руйнування багатьох закладів освіти і небезпека в проведенні навчального процесу на території більшої частини України не призвели до колапсу в системі освіти, натомість спричинили потребу пристосування до ситуації і зумовили певні трансформації та реформи, оскільки певне переструктурування навчального процесу на всіх рівнях освіти знайде своє застосування і в повоєнний час.

Через міграцію багатьох студентів і викладачів актуалізувалась потреба забезпечувати вступ до навчальних закладів і власне навчальний процес віддалено, що зумовило розвиток дистанційного та змішаного навчання задля збереження кадрового потенціалу й основного контингенту студентів. Це зумовило розвиток нових технологій, опанування їх учасниками освітнього процесу, подальшу цифровізацію системи освіти, а також інтенсифікацію процесу її інтернаціоналізації, яка сприятиме в повоєнному періоді подальшій інтеграції українських університетів у європейський освітній простір, що, безумовно, узгоджується із зовнішньополітичними орієнтирами держави.

У процесі повоєнного відновлення освітньої сфери, інтеграції освіти й науки в європейський простір актуальним, зокрема, буде розвиток людського потенціалу; гармонізація законодавчо-нормативного, інституціонального та методологічного забезпечення освіти; приведення Національної рамки кваліфікацій у відповідність до норм та положень Європейської рамки кваліфікацій; цифрова трансформація освіти та науки²⁶.

Окрім узгодження освітнього процесу з європейськими стандартами, найбільш актуальною стане орієнтація на підготовку фахівців для повоєнного відновлення, а також в умовах потенційних загроз залишатиметься потреба «розвитку пріоритетних галузей економіки України, розвиток професійних навичок, зумовлених запитом зі сторони Міністерства оборони, Міністерства з надзвичайних ситуацій, Міністерства внутрішніх справ, Держприкордонслужби, Держспецзв'язку»²⁷, а також «трансформації освіти в секторі безпеки й оборони відповідно до доктринальних підходів і принципів НАТО»²⁸.

Також, на думку авторки, актуалізується подальше редагування змісту навчання на всіх рівнях освіти, з урахуванням наявних і потенційних загроз, а також потреби додаткового навчання щодо безпеки в умовах воєнних загроз.

Не менш важливим і вкрай актуальним є навчання і працевлаштування ветеранів. З цією метою варто розвивати програми перекваліфікації і неперервної освіти.

На сьогодні держава, попри обмежені ресурси, докладає значних зусиль для подолання викликів, з якими стикаються заклади вищої освіти. Суттєвий обсяг роботи виконують самі університети, які намагаються швидко переорієнтуватись на використання нових форм навчання, цифровізацію діяльності, розвиток партнерських відносин на горизонтальному рівні. Гарантування безпеки учасників освітнього процесу, збереження дослідницького потенціалу, контингенту викладачів і студентів в умовах невизначеності є пріоритетними завданнями під час війни. Здобуті ресурси, сформовані в процесі пристосування до воєнних загроз навички і компетентності ще тривалий час будуть актуальні для нашої держави і є вагомим надбанням освітньої галузі.

²⁴ *Освіта України в умовах воєнного стану.*

²⁵ Там само.

²⁶ Шацька, «Адаптація закладів вищої освіти України до умов воєнного стану»; *Освіта України в умовах воєнного стану.*

²⁷ *Освіта України в умовах воєнного стану.*

²⁸ Там само.

Список використаних джерел

- Верховна Рада України. *Про правовий режим воєнного стану*. Закон України 389-VIII, 12 травня 2015 (зі змінами та доповненнями). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
- Кабінет Міністрів України. *Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки*. Розпорядження 286-р, 23 лютого 2022. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-vishchoyi-osviti-v-ukrayini-na-20222032-roki-286>.
- . *Про денонсацію Угод в галузі освіти та науки з російською федерацією*. Постанова 355, 24 березня 2022. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-denonsaciyu-ugod-v-galuzi-osviti-i-nauki-z-rosijskoyu-federaciyeu-355>.
- . *Про початок навчального року під час дії правового режиму воєнного стану в Україні*. Постанова 711, 24 червня 2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-2022-%D0%BF#Text>.
- . *Про затвердження Порядку зарахування деяких категорій вступників у 2022 році*. Постанова 1137, 8 жовтня 2022. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-poriadku-zarakhuvannia-deiakykh-katehoriivstupnykiv-u-2022-rotsi-i081022-1137>.
- Міністерство освіти і науки України. *Порядок прийому для здобуття вищої, фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти осіб, які проживають на територіях, де неможливо забезпечити виконання стандартів освіти України та/або стабільний освітній процес*. Наказ 271, 1 березня 2021, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 15 квітня 2021, 505/36127/. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0505-21#n16>.
- . *Про утворення Ситуаційного центру МОН*. Наказ 229, 24 лютого 2022. <https://mon.gov.ua/ua/npa/proutvorennya-situacijnogocentru-mon>.
- . *Про організацію освітнього процесу в умовах військових дій*. Лист 1/3371-22, 6 березня 2022. https://hoippo.km.ua/wp-content/uploads/2022/03/LaterMON_06_03_22_org_osvit_procesu.pdf.
- . *Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану*. Наказ 235, 7 березня 2022. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-22#Text>.
- . *Про організацію роботи консультативних телефонів Міністерства освіти і науки «Вступна кампанія 2022 року»*. Наказ 587, 23 червня 2022. <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizacijuroboti-konsultativnih-telefoniv-ministerstva-osviti-i-nauki-vstupna-kampaniya-2022-roku>.
- . *Інструктивно-методичні матеріали щодо порядку підготовки закладу освіти до нового навчального року та опалювального сезону з питань цивільного захисту, охорони праці та безпеки життєдіяльності*. <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-pidgotovku-zakladiv-osviti-do-novogo-navchalnogo-roku-ta-opalyvalnogo-sezonu-v-umovah-voennogo-stanu>.
- . «Як контролювати емоційний стан під час воєнного стану? – поради психологів». 22 травня 2022. <https://mon.gov.ua/news/yak-kontrolyuvati-emotsiyniy-stan-pid-chas-voennogo-stanu-poradi-psikhologiv>.
- . «Хронологія подій у сфері освіти та науки в умовах воєнного стану». 13 червня 2022. <https://mon.gov.ua/news/khronologiya-podiy-u-sferi-osviti-ta-nauki-v-umovakh-voennogo-stanu>.
- . «Фахова передвища і вища освіта в умовах воєнного стану». 16 листопада 2022. <https://mon.gov.ua/news/fakhova-peredvishcha-i-vishcha-osvita-v-umovakh-voennogo-stanu>.
- Нагорняк, Тетяна. «Вища освіта України під час війни». У *Розвиток громадянського суспільства в умовах воєнного часу: зб. матеріалів та доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 квітня 2023 р.)*, 185–90. Київ: ВАДЕКС, 2023. <https://dphs.univ.kiev.ua/files/conference20230422new.pdf>.
- Освіта України в умовах воєнного стану*. Інформаційно-аналітичний збірник. Міністерство освіти і науки України. Київ, 2022. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpnped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analitic.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>.
- Освіта.UA. «В Україні знизився рівень демократизації управління у вишах». *Освіта.UA*. 14 березня 2023. <https://osvita.ua/vnz/88671/>
- Осипчук, Анна, Максим Яковлев, Антон Суслов, Вероніка Усачова, Станіслав Шулімов. *Університети під час війни: від закладу освіти до соціальної місії*. Школа політичної аналітики НаУКМА. Київ, 2022. <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/24788>.
- Початок та завершення навчального року у 2022 р. заклади вищої освіти визначали самостійно. *Lexinform: Юридичні новини України*. 6 липня 2022. <https://lexinform.com.ua/v-ukraini/pochatok-ta-zavershennya-navchalnogo-roku-zaklady-peredvyshhoyi-ta-vyshhoyiosvity-vyznachat-samostijno/>

Президент України. *Про введення воєнного стану в Україні*. Указ 64/2022, 24 лютого 2022. <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

Шацька, Зорина. «Адаптація закладів вищої освіти України до умов воєнного стану». У *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації»: тези доповідей, м. Київ, 7 жовтня 2022 року*, 53–54. Київ: КНУТД, 2022. https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/20211/1/PIONBUG_2022_P053-054.pdf.

Bibliography

Cabinet of Ministers of Ukraine. *Pro skhvalennia Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022–2032 roky*. Order 286, February 23, 2022. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-vishchoyi-osviti-v-ukrayini-na-20222032-roki-286> [in Ukrainian].

———. *Pro denonsatsiiu Uhod v haluzi osvity ta nauky z rosiiskoiu federatsiieiu*. Resolution 355, March 24, 2022. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-denonsaciyu-ugod-v-galuzi-osviti-i-nauki-z-rosijskoyu-federaciyeyu-355> [in Ukrainian].

———. *Pro pochatok navchalnoho roku pid chas dii pravovoho rezhymu voiennoho stanu v Ukraini*. Resolution 711, June 24, 2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

———. *Pro zatverdzhennia Poriadku zarakhuvannia deiakykh katehoriï vstupytykiv u 2022 rotsi*. Resolution 1137, October 8, 2022. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-poriadku-zarakhuvannia-deiakykh-katehoriï-vstupytykiv-u-2022-rotsi-i081022-1137> [in Ukrainian].

Lexinform. “Pochatok ta zavershennia navchalnoho roku u 2022 r. zaklady vyshchoi osvity vyznachaly samostiino.” *Lexinform: Legal news of Ukraine*. July 6, 2022. <https://lexinform.com.ua/v-ukraini/pochatok-ta-zavershennya-navchalnoho-roku-zaklady-peredvyshhoyi-ta-vyshhoyiosvity-vyznachat-samostijno/> [in Ukrainian].

Ministry of Education and Science of Ukraine. *Poriadok pryjomu dlia zdobuttia vyshchoi, fakhovoi peredvyshchoi ta profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity osib, yaki prozhyvaiut na terytoriiakh, de nemozhyvo zabezpechyty vykonannia standartiv osvity Ukrainy ta/abo stabilnyi osvitnii protses*. Order 271, March 1, 2021, registered in the Ministry of Justice of Ukraine, April 15, 2021, 505/36127/. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0505-21#n16> [in Ukrainian].

———. *Pro utvorennia Sytuatsiinoho tsentru MON*. Order 229, February 24, 2022. <https://mon.gov.ua/ua/npa/proutvorennya-situacijnoho-centru-mon> [in Ukrainian].

———. *Pro orhanizatsiiu osvitnoho protsesu v umovakh viiskovykh dii*. Letter 1/3371-22, March 6, 2022. https://hoippo.km.ua/wp-content/uploads/2022/03/LaterMON_06_03_22_org_osvit_procesu.pdf [in Ukrainian].

———. *Pro deiaki pytannia orhanizatsii roboty zakladiv fakhovoi peredvyshchoi, vyshchoi osvity na chas voiennoho stanu*. Order 235, March 7, 2022. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-22#Text> [in Ukrainian].

———. “Yak kontroliuvaty emotsiyni stan pid chas voiennoho stanu? – porady psykholohiv.” May 22, 2022. <https://mon.gov.ua/news/yak-kontrolyuvati-emotsiyniy-stand-pid-chas-voennogo-standu-poradi-psykholohiv> [in Ukrainian].

———. “Khronolohiia podii u sferi osvity ta nauky v umovakh voiennoho stanu.” June 13, 2022. <https://mon.gov.ua/news/khronologiya-podiy-u-sferi-osviti-ta-nauki-v-umovakh-voennogo-standu> [in Ukrainian].

———. *Pro orhanizatsiiu roboty konsultatyvnykh telefoniv Ministerstva osvity i nauky “Vstupna kampaniia 2022 roku”*. Order 587, June 23, 2022. <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyuroboti-konsultativnih-telefoniv-ministerstva-osviti-i-nauki-vstupna-kampaniya-2022-roku> [in Ukrainian].

———. “Fakhova peredvishcha i vyshcha osvita v umovakh voiennoho stanu.” November 16, 2022. <https://mon.gov.ua/news/fakhova-peredvishcha-i-vishcha-osvita-v-umovakh-voennogo-standu> [in Ukrainian].

———. *Instryktyvno-metodychni materialy shchodo poriadku pidhotovky zakladu osvity do novoho navchalnoho roku ta opaliivalnoho sezonu z pytan tsyvilnoho zakhystu, okhorony pratsi ta bezpeky zhyttiedialnosti*. <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-pidgotovku-zakladiv-osviti-do-novogo-navchalnoho-roku-ta-opalyivalnoho-sezonu-v-umovah-voennogo-standu> [in Ukrainian].

Nahorniak, Tetiana. “Vyshcha osvita Ukrainy pid chas viiny.” In *Rozvytok hromadianskoho suspilstva v umovakh voiennoho chasu: Zbirnyk materialiv ta dopovidei Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Kyiv, 22 kvitnia 2023 r.)*, 185–90. Kyiv: VADEKS, 2023. <https://dphs.univ.kiev.ua/files/conference20230422new.pdf> [in Ukrainian].

Osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Education of Ukraine under martial law]. Informational and analytical collection. Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv, 2022. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serp.n.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrainy.v.umovakh.voyennogo.stanu.22.08.2022.pdf> [in Ukrainian].

- Osvita.UA. “V Ukraini znyzhyvsia riven demokratyzatsii upravlinnia u vyshakh.” *Osvita.UA*. March 14, 2023. <https://osvita.ua/vnz/88671/> [in Ukrainian].
- Osyphuk, Anna, Maksym Yakovliev, Anton Suslov, Veronika Usachova, and Stanislav Shulimov. *Universytety pid chas viiny: vid zakladu osvity do sotsialnoi misii*. School for Policy Analysis NaUKMA. Kyiv, 2022. <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/24788>.
- President of Ukraine. *Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini*. Decree 64/2022, February 24, 2022. <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> [in Ukrainian].
- Shatska, Zoryna. “Adaptatsiia zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy do umov voiennoho stanu.” In *Materialy IV Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii “Problemy intehratsii osvity, nauky ta biznesu v umovakh hlobalizatsii” : tezy dopovidei, m. Kyiv, 7 zhovtnia 2022 roku*, 53–54. Kyiv: KNUTD, 2022. https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/20211/1/PIONBUG_2022_P053-054.pdf [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. *Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu*. Law of Ukraine 389-VIII, May 12, 2015 (as amended). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> [in Ukrainian].

Marharyta Chabanna

National University of Kyiv-Mohyla Academy

REGULATION OF HIGHER EDUCATION DURING THE FULL-SCALE WAR IN UKRAINE: THE STATE’S RESPONSE TO CHALLENGES

Abstract

The article outlines the challenges that higher education institutions have faced since the beginning of the full-scale war in Ukraine, as well as responses from both the state and universities. In this context ensuring the safety of staff and students is a priority in the regulation of the educational process. The need for financing, as well as the need to provide psychological assistance to participants of the educational process, are also emphasized. The main attention is paid to ways of adapting to the situation, taking into account the migration of faculty and students, the relocation of universities, and the improvement of blended learning. So, it is necessary to realize what challenges the state should and could respond to (in a situation of rather limited resources). In particular, the need for the development and improvement of distance and blended learning in order to preserve staff and students caused the development of new technologies, relevant competencies in teaching and learning, and led to further digitization of education. At the same time, universities are making a lot of efforts for the internationalization of education. State support of relevant activities is a favorable factor for the further development of Ukrainian education in the context of European integration. The article concludes that a certain restructuring of the educational process, the development of new teaching and learning methods and competencies, the strengthening of ties between Ukrainian universities and the establishment of international cooperation will find their application in the post-war period. The system of higher education will undoubtedly need restoration, but such consequences of the wartime, such as internationalization, the development of information and communication technologies and competencies, will have a positive effect on further development and integration into the EU educational space.

Keywords: state educational policy, internationalization of higher education, digitalization of the educational process, post-war reconstruction, migration processes.

Матеріал надійшов 11 квітня 2024 р.

Чабанна Маргарита Валеріївна – докторка політичних наук, доцентка, завідувачка кафедри політології, Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Chabanna Marharyta – D.Sc. in Political Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Political Science, National University of Kyiv-Mohyla Academy

ORCID iD: 0000-0002-0898-8290

E-mail: chabanna@ukma.edu.ua

.....

Цитування (Чикаго: виноска і бібліографія):

Чабанна, Маргарита. «Регламентація вищої освіти в період повномасштабної війни в Україні: відповідь держави на виклики». *Empirio* 1, № 2 (2024): 35–44. <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2024.1.2.35-44>

Citation (Chicago: Notes and Bibliography):

Chabanna, Marharyta. “Regulation of Higher Education during the Full-Scale War in Ukraine: The State’s Response to Challenges.” *Empirio* 1, no. 2 (2024): 35–44. <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2024.1.2.35-44> [in Ukrainian].

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)